

Kirjallisuudentutkimus ja filologia¹

—

Viola Parente-Čapková

Kirjallisuudentutkimuksella, ja varsinkin kirjallisuushistorialla on perinteisesti ollut iso rooli Suomessa ja kaikissa maissa, joissa kirjallisuus on osallistunut kansallisen identiteetin rakentamiseen. Onhan monesti osoitettu, miten moderni käsitys kirjallisuudesta kehittyi kansallisuusaatteen yhteydessä, ja miten vahvasti sekä kirjallisuus että kirjallisuushistoria ovat olleet mukana kansallisvaltioiden kulttuurien synnyssä. Kirjallisuuden ytimeksi on tuolloin nähty kieli.

Suomen kieltä on Suomessa pitkään opiskeltu kouluissa äidinkielenä ja Suomen kirjallisuutta yliopistoissa kotimaisena kirjallisuutena. Metaforisella tasolla kotimaisuus ja äidinkieli herättävät hyvin intiimejä mielikuvia. Muualta tuleva suomen kielen ja Suomen kirjallisuuden opiskelija tai tutkija voi kokea ne poissulkeviksi käsitteiksi – mitä jos ei puhu suomea äidinkielenään, mitä jos Suomi ei ole kotimaa? Voiko siitä huolimatta tuntea olonsa kotoisaksi suomen kielessä ja omistaa elämänsä Suomen kirjallisuuden lukemiselle, tulkitsemiselle ja tutkimiselle?

Oma vastaukseni tähän kysymykseen on tietenkin myönteinen. Kuten moni muu suomen kieltä ja Suomen kirjallisuutta ulkomailla opiskellut, opiskelin itsekin näitä aineita modernina filologiana, jossa kielellä ja kielitieteellä sekä kirjallisuudella ja kirjallisuustieteellä oli tasavertainen rooli eikä toinen ollut alisteinen toiselle (ks. Parente-Čapková & Fárová 2022).² Yleisesti ”vieraita” kieliä opiskellaan filologisina oppiaineina (Suomessa esim. englantilainen filologia), jotka tarjoavat opiskelijalle kielitaitoa, kyseisellä kielellä kirjoitetun kirjallisuuden tuntemusta sekä tietoa maista tai alueista, joilla kieltä puhutaan. ”Omalle” kielelle ja kirjallisuudelle taas on yleensä omat erilliset oppiaineensa, ja kyseiseen kieleen ja kirjallisuuteen liittyvän kulttuurin oletetaan olevan tuttua opiskelijoille (Sommer 2017, 284–285). Filologia-käsitteen käyttö riippuu kuitenkin sen eri konteksteissa saamista määritelmistä. Joissakin maissa käsitettä käytetään myös ”oman” kielen ja kirjallisuuden oppiaineen nimissä.³

Filologian määritelmistä, historiasta ja kritiikistä

Filologia-sanaan liittyy voimakas tai jopa intiimi suhtautuminen kieleen ja kirjallisuuteen. Esimerkiksi *New English Dictionaryn* mukaan filologia tarkoittaa ”kirjallisuuden opiskelua laajassa merkityksessä, jolloin siihen kuuluvat niin kielioppi, kirjallisuudentutkimus ja tulkinta kuin kirjallisuuden ja kirjallisten arkistojen suhde historiaan” (Ziolkowski 1990, 5). Sanakirjoissa sekä filologiaa käsittelevissä esseissä viitataan usein myös sanan etymologiaan (ks. esim. Said 2004, 58). Sana tulee kreikan kielestä: ’filo’ viittaa rakkauteen ja rakastamiseen, ’logos’ taas sanaan, puheeseen tai jopa yleisesti kieleen; koko sana tarkoittaa rakkautta oppimista tai sanoja kohtaan. Ja sanoista koostuvat – ainakin useim-

Jokaiseen kirjalliseen tekstiin liittyy aina kulttuuria, historiaa, estetiikkaa sekä politiikkaa näiden sanojen laajassa merkityksessä.

miten – sekä kieli että kirjallisuus, joka on enemmän kuin sanat, se on sanoista luotua taidetta, sanataidetta. Sen lisäksi kirjallisuus on paljon muutakin: sillä on kontekstinsa, joita on vaikea rajata. Jokaiseen kirjalliseen tekstiin liittyy aina kulttuuria, historiaa, estetiikkaa ja politiikkaa laajassa merkityksessä. Filologista tutkimusta on esimerkiksi *Kalevalan* tutkimus, jossa otetaan huomioon Lönnrotin eepokseen perustuva kansanrunouden maailma, Suomen ja Euroopan 1800-luvun poliittinen tilanne ja ideologinen tausta, mutta myös *Kalevalan* muoto, sen kielellinen asu, sanojen ja ilmaisujen tausta, prosodiset piirteet ja eepoksen kulttuurinen merkitys. Tällaisessa muun muassa kirjallisuudentutkimusta, kulttuurihistoriaa, kielitiedettä ja folkloristiikkaa hyödyntävässä tarkastelussa analyysia ei voi erottaa tulkinnasta.

Yhdysvaltalainen tutkija James Turner näkee filologian nykyajan ihmistieteiden unohtettuna alkuperänä. Turnerin (2014, ix) mukaan kaikki ihmistieteiden jäljet johtavat yleensä filologiaan eli tekstien, kielten ja kielen ilmiöiden monitahoiseen tutkimiseen. Joidenkin tutkijoiden mielestä filologia on vanhin akateeminen ala (Wood & Clausing 1974, 24). Filologian historia onkin pitkä, noin 2300 vuotta (ks. esim. Seppänen & Skaffari 2020). Sen määritelmät riippuvat eri kielistä ja kulttuurisista konteksteista ja muuttuvat eri aikakausina, kuten monet muutkin kirjallisuustieteiden käsitteet (ks. esim. Wellek 1963). Määritelmien joukosta löytyy myös kapeita luonnehdintoja, joissa filologia ymmärretään synonyyminä historialliselle kieliopille (Lerer 2002, 16). Joskus filologia on toiminut jopa synonyymina kielitieteelle tai kirjallisuudentutkimukselle, joiden kanssa filologinen tutkimus on joka tapauksessa liikkunut samoilla alueilla. Kirjallisuudentutkijat ja kielentutkijat ovat kuitenkin yleensä määritelleet filologian eri tavoin: kielitieteilijät ovat ymmärtäneet filologisen

tutkimuksen kohteen olevan ”laveasti määritellen vanhat tekstit” (ks. Seppänen & Skaffari 2020, 777; 780–781). Eurooppalaisessa traditiossa puhutaan klassisesta tai klassillisesta filologiasta, jolla tarkoitetaan klassisten eli antiikin kielten ja niillä kirjoitettujen tekstien tutkimusta. Renessanssin ajasta lähtien kehittynyt uudempi filologinen tutkimus sai muotonsa varsinkin saksalaisessa romaanisten kielten ja kirjallisuuksien koulukunnassa ja huipentui 1900-luvun ensimmäisen puoliskon filologien, ”komparatistien esikuvien” (Steinby 2014, 5), kuten Erich Auerbachin työhön. Heidän työnsä yhteydessä puhutaan modernista filologiasta, joka viittaa myös laajemmin elävää kieltä ja sillä kirjoitettuja tekstejä sekä niihin liittyviä kulttuureja tutkivaan humanististen tieteiden haaraan.⁴

Kirjallisuustiede ja kielitiede ovat viimeisen sadan vuoden aikana kehittyneet eri suuntiin. Kielitieteessä on vähitellen alettu keskittyä enemmän puhutun kuin kirjoitetun kielen tutkimiseen ja kirjallisuuden kieltä on tutkittu vain vähän 1900-luvun puolivälin jälkeen.⁵ Kirjallisuustieteessä taas moni koulukunta on painottanut puhtaammin kontekstualisoivaa lähestymistapaa tai kirjallisen teoksen muita kuin kielellisiä аспектеjä. Kontekstualisoivissa suuntauksissa, kuten kulttuurintutkimuksessa, kirjallisuuden kieli ei yleensä ole ollut kiinnostuksen kohteena. Filologiaa on 1970-luvulta lähtien pidetty jopa vanhanaikaisena (ks. esim. Culler 2002; Said 2004, 57; Turner 2014, ix), varsinkin angloamerikkalaisessa kontekstissa, jossa sen ymmärretään melko kapeassa merkityksessä viittaavan tekstikriittiseen tutkimukseen ja teosten eri editioiden vertaamiseen ja toimittamiseen.

Euroopassa ei koskaan täysin irtauduttu filologisesta perinteestä, joka toimi esimerkiksi Auerbachille ”eräänlaisena yleisenä kulttuuritieteenä, joka oli vaihtoehto erikoistuneelle ja ammatillistuneelle, erikoistieteisiin jakautuneelle tutkimukselle” (Riikonen 2000, 16). 1800-luvun lopun ja 1900-luvun filologit toimivat monilla tieteen ja yhteiskunnan aloilla. Esimerkiksi Friedrich Nietzsche piti itseään ennen kaikkea filologina, kuten Edward Said (2004, 57) muistuttaa (ks. myös esim. Jordheim 2017, 14–15). Hannu K. Riikonen (2022a) kirjoittaa kolumnissaan ”Filologien kyvykkyydestä”, miten filologit toimivat 1900-luvulla diplomaatiassa, talouselämässä, filosofiassa ja politiikassa. Riikosen mukaan yksi syy filologien kyvykkyyteen on filologian luonteessa:

Oppiala on sikäli monipuolinen, että siinä sivutaan puhtaasti kielellisten ominaisuuksien ohella tyyliä, kirjallisia arvoja, kulttuuria ja historiaa. Mutta samalla filologi joutuu pohtimaan sanojen merkityksiä ja vivahteita sekä tekemään käsiteanalyysia. Sitä kautta filologi kohtaa myös perustavanlaatuisia inhimilliseen kanssakäymiseen ja kommunikointiin sekä ymmärtämiseen ja väärinymmärtämiseen liittyviä ongelmia, toisin sanoen asioita, jotka missä tahansa työssä ovat tärkeitä. Vieraiden kielten tutkiminen auttaa myös ymmärtämään erilaisuutta ja eri kansojen ja kulttuurien luon-

netta. Etevän filologin kykyihin kuuluvat akribia, tarkkuus ja täsmällisyys niin yksityiskohtien kuin laajempienkin kokonaisuuksien analyysissä, ja historiallisen perspektiivin hallinta.

Uusia filologioita

Modernin filologian edustajia on syytetty universalismista, jossa länsimaisen valkoisen miehen näkökulma edustaa koko ihmiskunnan näkökulmaa ja kokemusta. Sekä klassillista että modernia filologiaa onkin kriittisesti kritiikuttu miesten hallitsemaksi alaksi (Ziolkowski 1990, 4). Kreikan klassisen sekä uuden kirjallisuuden filologi Margaret Alexiou on nostanut esiin seksismiin ja nationalismiin liittyvän hegemoniataistelun filologisen tutkimuksen historiassa (mt., 10). Kielen ja kirjallisuuden yhdistäminen on nähty esimerkkinä metodologisesta nationalismista tai jopa nationalismin palvelijana. Metodologinen nationalismi tarkoittaa kansallisvaltion luonnollistamista poliittisena ja kulttuurisena yksikkönä: kansallisesta tulee tutkimusta hallitseva, yleensä tiedostamaton perusta (esim. Amelina et al. 2012). Tästä lähtökohdasta kumpuaa ilmiöiden lokerointi ”omiksi” ja ”vieraisiksi”, ”kotimaisiksi” ja ”ulkomaisiksi” (vrt. Löytty 2021).

Universalismia ovat perustavanlaatuisesti purkaneeet jälkikoloniaalinen kirjallisuudentutkimus, feministinen kirjallisuudentutkimus ja siitä syntyneet suuntaukset, kuten queer-kirjallisuudentutkimus sekä ekokritiikki ja kirjallisuudentutkimuksen posthumanistiset suuntaukset. Nämä tutkimussuunnat ovat osoittaneet valkoisen länsimaisen miehen paremmuuden vaateet absurdeiksi ja ihmisten itsereflektion välttämättömäksi ympäristökriisin edessä. Viime vuosikymmeninä tutkimuskentälle on ilmestynyt esimerkiksi feministinen filologia (Bal 1987; Alexiou 1990).

Itse koen kriittisen paluun filologia-ajatteluun varsin inspiroivaksi kaikille kielillä ja kirjallisuuksilla tutkiville, ennen kaikkea kirjallisuushistoriallisessa tutkimuksessa, mutta myös laajempaan kirjallisuushistorian, kirjallisuudentutkimuksen sekä kaikkien ihmistieteiden itsereflektiona. Uudentyyppinen filologia liittyy nimenomaan ihmistieteiden reflektioon. Margaret Alexioun (1990, 60) mukaan filologian on palattava sen alkuperäiseen tehtävään ja merkitykseen, ”argumenttiin ja pohdintaan” sekä ”oppimisen ja kirjallisuuden rakastamiseen”. Sen tulee sisältää sekä suullisia että kirjallisia tekstejä ja yhdistää uudella tavalla eri kulttuureista tulevia ihmisiä, jotka työskentelevät kirjallisuuden parissa sekä käytännössä että teorian tasolla. Alexioun luonnehdinta on sopusoinnussa jälkikoloniaalisen filologian määritelmien kanssa, joiden mukaan uudentyyppisen filologin tulee tarkastella tekstuaalisia ja diskursiivisia lähtökohtia pyrkimällä ymmärtämään eri kulttuurien kohtaamisten historiaa (Shankar 2017; ks. myös GoGwilt 2010, 217–252). Myös yritykset kehittää posthumanistista filologiaa, jonka

Kirjallisuustieteen ja kielitieteen lisäksi tärkeitä yhteistyötahoja ovat ainakin filosofia ja aate- ja kulttuurihistoria, ja niiden perspektiivi laajenee länsimaisen universalismin kritiikin ansiosta.

keskiössä olisivat nykyaikaiset keskustelut ympäristöuhista, syväekologiasta ja antroposeenistä, keskittyvät valtdynamiikkaan (Herbrechter 2012, 4).

Uudesta filologiasta tai filologian uudistamisesta on siis puhuttu monessa eri yhteydessä. Se ilmenee muun muassa uudentyyppisenä tekstuaalitieteenä ja geneettisenä tutkimuksena (ks. Riikonen 2022b), mutta myös lukemisen tieteenä, laajasti ymmärrettynä lähilukemisena⁶ ja ”hitaan lukemisen taitona” (Lönnroth 2017b, xiv). Uudessa filologiassa sopii palata ajatukseen holistisesta filologiasta, joka oli esillä 1900-luvun ensimmäisellä puoliskolla (Čermák 2010, 5) ja joka merkitsi suullisten ja kirjallisten sanataideteosten mitä monipuolisinta tarkastelua. Uusi filologia mahdollistaa eri kielistä kiinnostuneiden oppialojen yhteistyön. Kirjallisuustieteen ja kielitieteen lisäksi tärkeitä yhteistyötahoja ovat ainakin filosofia ja aate- ja kulttuurihistoria, ja niiden perspektiivi laajenee länsimaisen universalismin kritiikin ansiosta.

Nykytilanteesta nousevat kysymykset yhtyvät viime vuosisadan filologien esittämiin, edelleenkin inspiroiviin pyrkimyksiin ylittää filologisessa tutkimuksessa kansallisia sekä muita rajoja. Itselleni tärkeitä uudessa filologiassa ovat käännöstiede ja kääntämistä koskeva tutkimus, joka hyödyntää kielitieteellistä ja kirjallisuudentutkimuksellista osaamista, mutta myös hermeneutiikkaa (esim. Lönnroth & Siponkoski 2017). Tässä yhteydessä on syytä nostaa tšekkiläisen, ennen kaikkea käännöstieteilijänä tunnetun tutkijan Jiří Levýn (1926–1967) perintö. Levý ja hänen kollegansa olivat sotienvälisen prahalaisen strukturalismin kehittäjinä kirjallisuudentutkijoita tai kielitieteilijöitä, jotka siirtyivät pois vanhasta ’filologiasta’. He kehittivät uusia käsitteitä ja metodologiaa (Hausenblas 2011, x), jotka kuitenkin pohjautuivat monesti filologiseen lähestymistapaan. Kääntämisen yhteydessä nousee esiin myös ”perinteisen filologisen tieteenharjoittamisen perusfunktio”, joka on ”tekstien kriittisen edition ja monipuolisen tulkinnan avulla luoda tekstilelle tieteellinen kommentaari eli selitys sekä mahdollisesti rinnakkaiskäännös” (Palola 2015, 225), mikä on

edelleenkin filologian tärkeä tehtävä. Levyn hengessä sekä filologi-kääntäjä että kääntäjä-filologi voivat jatkaa eri kulttuurien ja aikojen välittäjinä (Lönnroth & Siponkoski 2017). Myös kääntäjä-tutkija perustaa käännöksensä tarkkaan ja asiantuntevaan tulkinnalliseen analyysiin, jolla on kulttuuripoliittinen ulottuvuus. Tämä korostuu varsinkin silloin, kun kyseessä on kulttuurisesti sensitiivinen tutkiva käännös, kuten vähemmistökirjailijan tutkimuksen tuloksena syntynyt käännös (Ahvenjärvi 2017, 24–26).

Kieli ja kirjallisuus -yhdistelmä uuden filologian lähtökohtana suoraan vaatii transnationaalista tai muilla tavoin ylirajaista tutkimusotetta ja mahdollistaa sen havaitsemisen, että yksittäisten maiden kirjallisuudet ovat aina olleet sekä monikielisiä että rajoja ylittäviä. Kuten Liisa Steinby (2014, 7) muistuttaa, ”maailmankirjallisuuden tutkiminen syntyi itse asiassa samassa kohdin kuin moderni kansalliskirjallisuuksien tutkimus” ja ”kumpikin [niistä] oli tutkimusotteeltaan filologista”. Suurten modernien filologien (Auerbachin, Spitzerin ja Curtiuksen) toiminta ja ”komparatistinen nousu” liittyvät kuitenkin monella tapaa kansallisuusrajoja ylittävään kirjallisuudentutkimukseen (mt., 5). Toisaalta erityyppisiä, moninaisia nationalismeja ja kansallisprojekteja pitää jatkuvasti tutkia paitsi suhteessa itse kieleen ja kirjallisuuteen myös suhteessa arvoihin ja ideoihin, joita kansallisajattelussa kieleen ja kirjallisuuteen on liitetty. Uusi filologia tarkastelee kieleen ja kirjallisuuteen sekä niitä koskevaan ajatteluun kytkeytyviä, valitettavan ajankohtaisia valtasuhteita. Kieli ja sillä kirjoitettu kirjallisuus ovat merkittävässä asemassa silloin, kun ne ovat tiettyssä maassa – tai jopa kansainvälisesti – hegemonisessa asemassa sekä silloin, kun kyseistä kieltä puhuvaa ryhmää sorretaan. Janne Saarikiven (2001, 268) puheenvuoro fennougriistiikan mahdollisesta määrittelystä filologiana tuntuu tuoreelta:

Venäjä on paljon enemmän kuin Dostojevskin, Tšehovin ja Tšaikovskin maa. Se on monikansallinen ja monikielinen yhteisö, josta voisi suotuisissa olosuhteissa kehittyä jotakin Euroopan yhteisöä muistuttavaa. Eräs fennougriistiikan merkityksistä suomalaiselle yhteiskunnalle onkin mielestäni se, että fennougristeille tämä näkökulma Venäjään on luonnollinen ja he kykenevät luomaan suoria kontakteja Venäjän eri alueille. Väitän, että tällaisia näkökulmia tarvittaisiin monenlaisessa kulttuurisessa ja taloudellisessa yhteistyössä ja myös päätöksenteossa.⁷

Perinteinen slaavilainen filologia ei ottanut tällaista moninaisuutta huomioon, mutta esimerkiksi Itä-Euroopan ja Keski-Aasian tutkimuksessa se on ollut läsnä. Fennougriistiikan – tai nykyään voitaisiin sanoa uralistiikan – merkitys voisikin olla sen kyvyssä tutkia Venäjän monikulttuurisuutta suomalaisen yhteiskunnan viitekehystä laajemmin. Tämä sopii filologiseen lähestymistä-

paan, jonka mukaan kieltä ei voi erottaa ihmisten kulttuurista, historiasta ja elinoloista (Karlsson 1997, 52; Palola 2015, 225).

Filologian tapa yhdistää ihmistieteille niin tärkeä historiallis-poliittinen tietoisuus kielten pienten yksikköjen, kuten sanojen tutkimiseen, sekä se, ettei tekstin mitään osaa lueta irrallisena (Seppänen & Skaffari 2020, 797) tuntuu tänä päivänä olennaiselta. Tutkija-filologi voi välttää tai ainakin pyrkiä välttämään kulttuurista imperialismia. Toisin kuin kirjallisuudentutkijat, jotka eivät osaa kohdeteoksen kieltä ja irrottavat tutkimansa tekstin sen syntykontekstista, filologit voivat onnistuneemmin pyrkiä kohtaamaan Toisen tämän omin ehdoin (ks. Steinby 2014, 15). Toisin sanoen, maailmankirjallisuutta (sanan mahdollisimman laajassa mielessä) ”tulisi tutkia samanlaisin valmiuksin kuin aiemmin filologian tutkimuskohdetta: kohteen kieli haltuun ottaen ja sen maailmaan paneutuen” (Steinby 2014, 15; Spivak 2003, 5).

Filologia pystyy yhdistämään rakkauden, tai jopa intohimon kirjallisuuteen, kieleen ja kulttuuriin, kirjallisuuteen kielenä ja kieleen kirjallisuutena. On sanottu, että äidinkielellä lausutut ja kirjoitetut sanat vaikuttavat mieleen ja tunteisiin erityisen voimakkaasti. Koska äidinkieli on hankala käsite, voidaan lisätä, että tämä pätee jokaiseen tärkeimmäksi tai läheiseksi koettuun kieleen eli kieleen, johon puhujalla on intiimi suhde, vaikka hän olisikin samaan aikaan kyseisen kielen ja kulttuurin ”sisä-” sekä ”ulkopuolella” (vrt. Said 2004, 76). Ja vaikka usein tuntuu, että elämme keskellä sanojen ja puheen inflaatiota, näemme jatkuvasti, että sanan voima on edelleenkin suuri: joitakin sanoja – kuten kuluneen vuoden aikana sanaa sota – pelätään nykymaailmassakin niin paljon, että ne kielletään ja niiden käyttäjiä sorretaan ja vainotaan.

Viime aikoina on puhuttu paljon siitä, että sanataide, kirjallisuus, on menettänyt vaikutusvaltaansa, eikä se enää vetoa ihmisiin yhtä vahvasti kuin aiemmin. Sosiaalinen media vaikuttaa suuremmin kuin painettu kirja, mutta onko vastakkainasettelu niiden välillä mielekäs? Viimeaikaiset reaktiot maailman tapahtumiin ovat osoittaneet, että runo, oli se sitten kanonisoidun tekijän tai nykyrunoilijan kirjoittama, leviää salamannopeasti sosiaalisessa mediassa, jos se tuntuu osuvalta ja ajankohtaiselta. Näin kävi keväällä 2022 Eino Leinin runolle ”Terve Ukraina!” (1917) sekä useille uusille Ukrainan tueksi kirjoitetuille runoille.⁸

Jos jokin ala, niin filologia uskoo sanan voimaan: Harry Lönnrothin (2017a) toimittaman kokoelman nimen mukaan *philology matters* monella eri tavalla. Filologia voidaan ymmärtää (elämän)asenteena (Wenzel 1990; Lönnroth 2017b; Lönnroth 2018) sekä metodologisena lähtökohtana. Uudessa filologiassa on pyrkimystä teorian ja empirian sovittamiseen, ja kirjallisuudentutkimuksessa olisi tärkeää pohtia tarkkaan myös filologian ja kertomuksentutkimuksen suhdetta tämän päivän näkökulmasta. Filologit ymmärtävät, että filologia ei ole ajaton, muuttumaton entiteetti. Sen teoriaa ja käytäntöjä on jatkuvasti muotoiltu

uudelleen sen mukaan, miten menneisyyden sekä nykyisyyden ymmärtäminen on muuttunut. Kuten Margaret Alexiou (1990, 53) kirjoitti jo yli 30 vuotta sitten, meillä on syytä olla optimistisia filologian tulevaisuuden suhteen, mikäli itse filologian historiaa on ensin käsitelty sen historiallisessa kontekstissa. Filologisesta asenteesta voi kirjallisuudentutkimuksessa olla hyötyä sekä ”vanhojen” että uusien tekstien tutkimuksessa ja opetuksessa.

Viitteet

- 1** Tämä kirjoitus pohjautuu ”Filologia kirjallisuudentutkimuksessa”-professoriluentooni, jonka pidin pandemian takia netin välityksellä. Luento julkaistiin huhtikuussa 2022. https://www.utu.fi/fi/yliopisto/akateemiset-juhlat/professoriluennot/huhtikuu-2022/Viola_Capkova
- 2** Suomen ulkopuolella opiskellaan suomea eri nimikkeillä. Etenkin Suomessa fennistiikka-nimitys liittyi aiemmin usein lingvistiseen painotukseen (ks. esim. Järventausta 2016; ks. kuitenkin filologisesta otteesta suomalaisessa fennistiikassa Palola 2015). Suomen ulkopuolella fennistiikan merkitys saattoi ulottua laajemmalle, ”kirjallisuudentutkimukseen sekä kulttuuriin, maan tuntemukseen ja historiaan” (Sommer 2017; Pantermöller 2016). Janne Saarikivi (2001, 267–268) on kyseenalaistanut fennougristiikan rajoittumisen kielitieteeseen (ks. myös Sommer 2017, 284).
- 3** Esimerkiksi Kriviy Rihin ukrainalaisen filologian tiedekunta.
- 4** Modernia filologiaa on kutsuttu myös nimellä ”uusfilologia”. Helsingin Uusfilologinen yhdistys pyrkii ”edistämään lähinnä saksaan, englantiin ja romaanisiin kieliin kohdistuvaa tieteellistä tutkimusta ja näiden aineiden korkeakouluopintoja” (ks. <https://www.ufy.fi/fi>). Kuten Elina Palola (2015, 224–225) toteaa: ”Uusfilologialla tarkoitetaan muiden kuin klassillisten kielten

tutkimusta, josta kiinnostuttiin yleisesti renessanssin ajan loppupuolella. Uusfilologian piiriin lasketaan tyypillisimmillään kuuluvaksi germaanisten, romaanisten ja slaavilaisten kielten tutkimus, mutta ei pohjoismaista filologiaa”, vaikka tämä on ollut oppiaineena Helsingin yliopistossa jo 1800-luvulta lähtien. Koska viime vuosikymmeninä on ilmestynyt erilaisia tapoja elvyttää filologiaa, minkä yhteydessä on puhuttu uudesta filologiasta, käytän ”elävien kielten” filologian yhteydessä mieluummin nimitystä moderni filologia.

- 5** Kuten Jyrki Kalliokoski (2021) on osoittanut, esimerkiksi *Virittäjässä* on kirjallisuuden kieltä käsitelty vain 1950-luvulle saakka. Sen sijaan 1900-luvun ensimmäisellä puoliskolla kaunokirjallisuuden kieltä tutkittiin paljon eri näkökulmista, mukaan luettuna tyylin tutkimus, psykologia ja kansantiede. Aineistona olivat alkuperäisten teosten ohella myös käännökset. Kalliokoski (esim. 1996) on tutkinut kirjallisuuden kieltä Volter Kilven tuotantoa koskevissa tutkimuksissaan.
- 6** Filologisesta lähilukemisesta kielen ja kirjallisuuden opetuksessa ks. Parente-Čapková, Jytilä & Kekki tulossa.
- 7** Saarikivi jatkaa: ”Esimerkinä mainittakoon vaikkapa valtiollisia energiatkaisuja koskevat kysymykset, joissa ympäristönäkökohdin toistuvasti puolustetaan maakaasun käyttöä. Suomalais-ugrialaisten kielten ja

kansojen tuntijasta tämä näkökulma tuntuu oudolta, sillä tiedämme maakaasun porauksen aiheuttamien ympäristöongelmien olevan merkittävien kielisukulaistemme nenetsien elämää kurjistava sosioekologinen tekijä.”

8 Ks. Jouni Inkala: ”Runo Ukrainan

tueksi” <https://www.suomenpen.fi/jouini-inkala-runo-ukrainan-tueksi/>. Ukraina-runoja on ilmestynyt keväällä 2022 paljon, suomeksi ks. esim. Nihil Interitin sivusto: <https://www.nihilinterit.fi/menivatko-ukrainan-runot-sinulta-ohi-kooste-teksteista-onnyt-julkaistu-verkossa/>.

Kirjallisuus

- Ahvenjärvi, Kaisa 2017. *Päivitettyä perinnettä. Saamelaisen nykyrunouden saamelaiskuvastoja*. Jyväskylä: Jyväskylä Studies in Humanities. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-7092-5>
- Alexiou, Margaret 1990. Greek Philology: Diversity and Difference. *Comparative Literature Studies* 27(1), 53–61.
- Amelina, Anna, Devrimsel D. Nergiz, Thomas Faist & Nina Click Schiller (eds) 2012. *Beyond Methodological Nationalism: Research Methodologies for Cross Border Studies*. New York: Routledge. DOI: 10.4324/9780203121597.
- Bal, Mieke 1987. Virginity: Towards a Feminist Philology. *Dispositio* 12(30/32), 65–82.
- Čermák, Jan 2010. Pavel Trost a jeho celostní filologie. *Časopis pro moderní filologii* 92(1–2), 5–9.
- Culler, Jonathan 2002. The Return to Philology. *The Journal of Aesthetic Education* 36(3), 12–16. DOI: 10.2307/3333590.
- GoGwilt, Christopher 2010. *The Passage of Literature: Genealogies of Modernism in Conrad, Rhys, and Pramoedya*. Oxford: Oxford University Press. DOI: 10.1093/acprof:oso/9780199751624.003.0008.
- Hausenblas, Karel 2011 (1983). Introduction to the Second Edition. Teoksessa Jiří Levý: *The Art of Translation*. Trans. Patrick Corness. Ed. with a critical foreword by Zuzana Jettmarová. Amsterdam: John Benjamins, ix–xiii.
- Herbrechter, Stefan 2012. The Rhetoric of the Posthuman. Keynote delivered at the ‘Ethos, Pathos, Logos’ conference in Ploiesti. *Critical Posthumanism*. https://www.academia.edu/14188272/Rhetoric_of_the_Posthuman
- Jordheim, Helge 2017. Philology and the Problem of Culture. Teoksessa *Philology Matters! Essays on the Art of Reading Slowly*. Ed. Harry Lönnroth. Leiden & Boston: Brill, 1–20.
- Järventausta, Marja 2016. Finnish Literary Studies at German-speaking Universities. *Joutsen/Svanen* 3. *Kotimaisen kirjallisuudentutkimuksen vuosikirja Årsbok för forskning i finländsk litteratur Yearbook of Finnish Literary Research*. Ed. Harri Veivo, 74–88. DOI: 10.33346/joutsensvanen.114271.
- Kalliokoski, Jyrki 1996. Elämätön elämä? Volter Kilven Antinouxen kielen analyysia. Teoksessa *Katsomuksen ihanuus. Kirjoituksia vuosisadanvaihteen taiteista*. Toim. Pirjo Lyytikäinen, Jyrki Kalliokoski & Mervi Kantokorpi. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 65–90.
- 2021. Havaintoja kaunokirjallisuuden kielentutkimuksen asemasta *Virtittäjän* sivuilla viime vuosisadalla. *Virtittäjä* 4/2021, 572–584.
- Karlsson, Fred 1997. *Yleinen kielitiede Suomessa kautta aikojen*. Helsingin yliopiston yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 28. Helsinki: Helsingin yliopiston yleisen kielitieteen laitos.
- Lerer, Seth 2002. Philology and Criticism at Yale. *The Journal of Aesthetic Education* 36(3), 16–25. DOI: 10.2307/3333591.
- Lönnroth, Harry (ed.) 2017a. *Philology Matters! Essays on the Art of Reading Slowly*. Leiden & Boston: Brill.

- 2017b. Introduction: Why Philology Matters. Teoksessa *Philology Matters! Essays on the Art of Reading Slowly*. Ed. Harry Lönroth. Leiden & Boston: Brill, xiv–xxv.
- 2018. Erich Auerbach – filologia elämänasenteena. Teoksessa Erich Auerbach: *Maailmankirjallisuuden filologia*. Suom. Harry Lönroth & Taina Vanharanta. Tampere: Vastapaino, 6–16.
- Lönroth, Harry & Nestori Siponkoski 2017. The Philology of Translation. Teoksessa *Philology Matters! Essays on the Art of Reading Slowly*. Ed. Harry Lönroth. Leiden & Boston: Brill, 136–163.
- Löytty, Olli 2021. *Jäähyväiset kotimaiselle kirjallisuudelle*. Helsinki: Teos.
- Naudé, Jacobus A. & Cynthia L. Miller-Naudé 2017. The Disciplinarity of Linguistics and Philology. Paper at the conference Linguistics and Biblical Hebrew and Philology in Hebrew Studies at Society of Biblical literature. https://www.researchgate.net/publication/322644211_The_Disciplinarity_of_Linguistics_and_Philology
- Pantermöller, Marko 2016. Ulkomaisen fennistiikan tutkimusalan historiallisista kulmakivistä nykytilanteeseen. Julkaisematon luento, *Ulkomaisen fennistiikan syyskoulu*. Varsovan yliopisto 5.10.2016.
- Parente-Čapková, Viola, Jan Dlask, Lenka Fárová & Michal Kovář 2016. Finnish Literary Studies in the Czech Republic – Charles University, Prague and Masaryk University. *Joutsen/Svanen 3. Kotimaisen kirjallisuudentutkimuksen vuosikirja Årsbok för forskning i finländsk litteratur Yearbook of Finnish Literary Research*. Ed. Harri Veivo, 89–100. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201703225378x>
- Parente-Čapková, Viola & Lenka Fárová 2022. Teaching Language with Literature, Literature with Language: Analysing, Interpreting, Discussing, Translating. Teoksessa *Verbinden – verknüpfen – vermitteln. Festschrift für Marja Järventausta*. Hg. Dörthe Horstschäfer, Stephan Michael Schröder & Päivi Toivio-Kochs. Berliner Beiträge zur Skandinavistik, Band 33. Berlin: Nordeuropa-Institut der Humboldt-Universität zu Berlin, 105–116.
- Parente-Čapková, Viola, Riitta Jytälä & Niina Kekki tulossa. Lähilukeminen aikuisten maahan muuttaneiden lukupiirissä. Teoksessa *Lukemisen äärellä: tutkimusnäkökulmia lukemisen merkityksiin, tapoihin ja opetukseen*. Toim. Ilona Lindh, Pirjo Hiidenmaa & Sara Sintonen. Helsinki: Gaudeamus.
- Riikonen, Hannu K. 2000. Erich Auerbach – eurooppalainen humanisti. Teoksessa Erich Auerbach: *Mimesis. Todellisuudenkuvaus länsimaisessa kirjallisuudessa*. Suom. Olli Suominen. 2. painos. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 11–17.
- 2022a. Filologien kyvykkyydestä. *Agricola: Suomen humanistiverkko* 30.3.2022. <https://agricola-verkko.fi/tietosanomat/filologien-kyvykkyydesta/>
- 2022b. Filologista kirjallisuudentutkijaksi – filologia ja/tai kirjallisuudentutkimus. Esitelmä seminaarissa *Kieli, kirjallisuus, filologia. Näkökulmia tutkimukseen ja opetukseen*. Turun yliopisto 4.11.2022.
- Saarikivi, Janne 2001. Fennougriistiikka – lingvistiikkaa vai filologiaa? Kommentti edelliseen puheenvuoroon. *Virittäjä* 2/2001, 267–270.
- Said, Edward W. 2004. *Humanism and Democratic Criticism*. New York: Columbia University Press.
- Shankar, S. 2017. What is postcolonial philology? *Mulosige*. <http://mulosige.soas.ac.uk/what-is-postcolonial-philology/>
- Seppänen, Minna & Janne Skaffari 2020. Näkökulmia filologiseen tutkimukseen. Teoksessa *Kielen tutkimuksen menetelmiä I–IV*. Toim. Kaius Sinnemäki, Matti Miestamo, Urpo Nikanne, Markus Hamunen, Reetta Konstenius & Milla Luodonpää-Manni. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 776–799. DOI: 10.2307/j.ctv1qp9hgb.26.
- Sommer, Łukasz 2017. Onko suomalainen filologia mahdollinen? Teoksessa *Suomalaisen kirjallisuuden ABC. Tutkimus, kääntäminen ja opetus ulkomaisissa yliopistoissa*. Toim. Mika Hallila & Łukasz Sommer. Varsova, 284–294. <https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/suomalaisen-kirjallisuuden-abc.pdf>
- Spivak, Gayatri Chakravorty 2003. *Death of a Discipline*. New York: Columbia University Press.

- Steinby, Liisa 2014. Kulttuuri-imperialismia vastaan: komparatismi maailmankirjallisuuden tutkimuksena. *Avain – Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti* 11(4), 7–20. DOI: 10.30665/av.74959.
- Turner, James 2014. *Philology: A Forgotten Origin of Modern Humanities*. Princeton: Princeton University Press. DOI: 10.2307/j.ctt5hhrxf.
- Wellek, René 1963. *Concepts of Criticism*. Ed. Stephen G. Nichols Jr. New Haven: Yale UP.
- Wenzel, Siegfried 1990. Reflections on (New) Philology. *Speculum* 65(12). DOI: 10.2307/2864469.
- Wood, Cecil & Gerhard Clausen 1974. Teaching Philology Today. *Die Unterrichtspraxis / Teaching German*, 7(2), 24–28. DOI: 10.2307/3529071.
- Ziolkowski, Jan 1990. “What Is Philology?” Introduction. *Comparative Literature Studies*, 27(1), 1–12. Penn State University Press. <https://www.jstor.org/stable/40246721>